

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ 1600 ΕΩΣ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Ενότητα 01 Εισαγωγή: Περίοδοι της Ιστορίας της Μουσικής-
Γέννηση του Μουσικού Θεάτρου

Μενέλαος Χριστόπουλος
Τμήμα Θεατρικών Σπουδών

Σκοποί ενότητας

Βασικός σκοπός της πρώτης-εισαγωγικής ενότητας είναι να εξοικειωθούν οι φοιτητές με τις περιόδους της ιστορίας της μουσικής και να αντλήσουν πληροφορίες για τη γέννηση του μουσικού θεάτρου.

Περιεχόμενα ενότητας

Περίοδοι της ιστορίας της μουσικής:

1. Μονοφωνία:

α) αρχαία περίοδος,

β) πρώιμος μεσαίωνας

2. Πολυφωνία:

α) μεσαίωνας,

β) αναγέννηση,

γ) μπαρόκ

3. Κλασική εποχή,

4. Ρομαντική εποχή,

5. Σύγχρονη εποχή

6. Δημιουργία και γέννηση της Όπερας.

Περιγραφή του μαθήματος

Το μάθημα επιδιώκει αφενός να εισαγάγει τους φοιτητές στο μουσικό θέατρο, και πιο συγκεκριμένα στη βασικότερη μορφή του μουσικού θεάτρου, την όπερα και αφετέρου να παρουσιάσει τις περιόδους, την εξέλιξη, τα είδη, τις σημαντικότερες μορφές της και τους αντιπροσωπευτικότερους συνθέτες της.

Επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα του μαθήματος

Στο τέλος του μαθήματος ο φοιτητής θα έχει εξοικειωθεί με το μουσικό είδος της όπερας και θα μπορεί να:

- διακρίνει τους βασικότερους σταθμούς στην ιστορική διαδρομή του μουσικού θεάτρου,
- παρουσιάσει την εξέλιξη της όπερας ως μουσικό είδος στη Ιταλία, Γαλλία, Αγγλία και Γερμανία,
- διακρίνει τα είδη, τις μορφές και τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά της όπερας (μουσική, κείμενο, υπόκριση, χορό),
- αναγνωρίσει τους αντιπροσωπευτικότερους συνθέτες του συγκεκριμένου μουσικού είδους.

Εισαγωγή

Περίοδοι της ιστορίας της μουσικής

Γέννηση του μουσικού θεάτρου

Περίοδοι της ιστορίας της μουσικής-1

ΜΟΝΟΦΩΝΙΑ

Αρχαία περίοδος

- 4.500 π.Χ. – 4^{ος} αιώνας μ.Χ
- Πρωτόγονες προσεγγίσεις της μουσικής
- Αρχαίοι πολιτισμοί
- (Κίνα, Αίγυπτος, Ινδία, Ασσυρία, Βαβυλώνα, Ισραήλ, Ελλάδα, Ρώμη)

Πρώιμος Μεσαίωνας

- 5^{ος} αιώνας - 9^{ος} αιώνα μ.Χ.
- Γρηγοριανό μέλος
- Βυζαντινό μέλος

Περίοδοι της ιστορίας της μουσικής-2

ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ

Μεσαίωνας

- 9^{ος} αιώνας – 1400
- (Όργανο, Πρώιμη πολυφωνία)

Αναγέννηση

- 1400 – 1600
- (Ars nova, απομάκρυνση από εκκλησιαστική μουσική, χρήση προσαγωγέα, χρήση διαστημάτων 3^{ης} και 6^{ης}, Ακμή της πολυφωνίας)

Μπαρόκ (Προκλασική περίοδος)

- 1600-1750
- («συνεχές βάσιμο»=basso continuo, 1750: θάνατος του Μπάχ)

Περίοδοι της ιστορίας της μουσικής-3

Κλασική εποχή

- 1750-1827
- (θάνατος του Μπάχ – θάνατος του Μπετόβεν)

Ρομαντική εποχή

- 1827-1900
- (Ρομαντική περίοδος, Υστερο-ρομαντική περίοδος, Ιμπρεσιονισμός)

Σύγχρονη εποχή

20^{ος} και 21^{ος} αιώνας

Η δημιουργία της όπερας -1

ΟΡΟΙ

- Η όπερα αποτελεί τη σημαντικότερη μορφή μουσικού θεάτρου. Ως όρος δηλώνει ένα δραματικό έργο προορισμένο να παρουσιαστεί στη σκηνή, στο οποίο οι ερμηνευτές τραγουδούν ολόκληρο το ρόλο τους ή το μεγαλύτερο μέρος του.

Υπάρχουν δύο τρόποι μουσικής εκφοράς του ρόλου:

1) Recitativo (τραγουδιστή απαγγελία)

- απλό (*semplice*), όταν η φωνή συνοδεύεται μόνο από το basso continuo
- συνοδευόμενο (*accompagnato*), όταν η φωνή συνοδεύεται από περισσότερα ή όλα τα όργανα της ορχήστρας.

2) Aria (τραγούδι για μία φωνή, με συγκεκριμένη και ολοκληρωμένη μελωδική γραμμή).

Η δημιουργία της όπερας-1

Η λέξη opera αρχικά σημαίνει έργο

- λατ.: opera, ουσ. θηλ. γένους= έργο,
- opus, ουσ. ουδετ. γένους (πληθ.: opera) = έργο

Όταν η λέξη opera γίνεται μουσικός όρος, αποτελεί συντόμευση της φράσης “opera in musica” (=έργο με μουσική, μουσικό έργο).

ΦΩΝΕΣ

- **Γυναικείες:** υψίφωνος ή σοπράνο (ψηλές νότες), μεσόφωνος (μεσαίες νότες), κοντράλτο (χαμηλές νότες)
- **Ανδρικές:** τενόρος (ψηλές νότες), βαρύτονος (μεσαίες νότες), βαθύφωνος ή μπάσος (χαμηλές νότες).
- Οι φωνές των «καστράτων» κινούνταν περίπου στην περιοχή της μεσόφωνου.

Η δημιουργία της όπερας -2

ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΟΠΕΡΑΣ

A. Θρησκευτικού χαρακτήρα

- Τα **Λειτουργικά δράματα** (11^{ος} -13^{ος} αιώνας)

Δραματοποιημένα τμήματα της θείας λειτουργίας που αφορούσαν συνήθως τη ζωή του Χριστού και τα οποία τραγουδιούνται (κατά το μεγαλύτερο μέρος) στα λατινικά, αρχικά εντός εκκλησίας και αργότερα και έξω από την εκκλησία.

- Τα **Μυστήρια** (15^{ος}-16^{ος} αιώνας)

Θρησκευτικού περιεχομένου δρώμενα που παρουσιάζονται εκτός εκκλησίας σε εξέδρες με κείμενα γραμμένα στην καθομιλουμένη και μουσική που συχνά περιλάμβανε και δημοφιλείς μελωδίες της εποχής.

Η δημιουργία της όπερας -3

ΠΡΟΔΡΟΜΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΟΠΕΡΑΣ

B. Κοσμικού χαρακτήρα

- Το **Δραματικό Μπαλέτο** (συνδυασμός μπαλέτου και θεατρικής πλοκής με χρήση της μουσικής).
- Το **Ιντερμέδιο** (μουσικό διάλειμμα ανάμεσα στις πράξεις ενός κανονικού θεατρικού έργου).
- Το **Ποιμενικό Δράμα ή Pastorale** (ποίημα με στοιχειώδη δραματική πλοκή και μουσική με θέματα βουκολικού χαρακτήρα).
- Η **Κωμωδία Μαδριγάλι** (προσπάθειες που γίνονται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα να δοθεί θεατρικός διάλογος στα μαδριγάλια που αποτελούσαν δημοφιλή μορφή πολυφωνικής μουσικής της εποχής).

Η γέννηση της όπερας στην Ιταλία

Φλωρεντία Μάντοβα, Ρώμη, Βενετία -1

- **1570-1580:** Δημιουργείται στη Φλωρεντία ένας κύκλος καλλιτεχνών, ποιητών και μουσικών γύρω από τον Φλωρεντινό ευγενή Giovanni Bardi. Η ομάδα αυτή ονομάζεται Camerata (Musicale Fiorentina), πιθανότατα από την αίθουσα του μεγάρου του Bardi όπου συγκεντρώνονται αρχικά τα μέλη της Camerata (από το 1592 και μετά οι συναντήσεις γίνονται υπό τη στέγη του Giacompo Corsi, άλλου φλωρεντινού προστάτη των γραμμάτων και των τεχνών).
- **Στόχος της Camerata:** η ανασύσταση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας και η αναθεώρηση των υπερβολών της πολυφωνίας προς όφελος μιας πιο λιτής μελωδικής γραμμής που να αναδεικνύει το κείμενο.

Η γέννηση της όπερας στην Ιταλία Φλωρεντία Μάντοβα, Ρώμη, Βενετία -2

Μέλη της Camerata (ενδεικτικά):

- Vincenzo Galilei, μουσικός (ο πατέρας του αστρονόμου).
- Giulio Caccini, μουσικός, τραγουδιστής.
- Ottavio Rinuccini, ποιητής.
- Giacopo Peri, μουσικός, συνθέτης.

Η γέννηση της όπερας στην Ιταλία

Φλωρεντία, Μάντοβα, Ρώμη, Βενετία -3

- Το **1597** παρουσιάζεται το έργο *Δάφνη* σε μουσική Peri και λιμπρέτο (κείμενο) του Rinuccini βασισμένο στις *Μεταμορφώσεις* του Οβιδίου, έργο που θεωρείται η πρώτη όπερα στην ιστορία της μουσικής, εμπνευσμένο από το μύθο της Δάφνης και του Απόλλωνα. Σώζονται ελάχιστα αποσπάσματα .
- Το **1600** παρουσιάζεται το έργο *Ευρυδίκη* και πάλι σε μουσική Peri και λιμπρέτο του Rinuccini, η πρώτη σωζόμενη όπερα στην ιστορία της μουσικής, εμπνευσμένη από το μύθο του Ορφέα, ένα θέμα εξαιρετικά δημοφιλές στην ιστορία του λυρικού θεάτρου.
- Το μουσικό είδος που έμελε να κυριαρχήσει κατά τους επόμενους αιώνες στα μουσικά δράματα της Ευρώπης είχε γεννηθεί.

Η γέννηση της όπερας στην Ιταλία

Φλωρεντία Μάντοβα, Ρώμη, Βενετία -4

- Ο επόμενος σταθμός στην ιστορία της όπερας είναι το **1607** ο *Ορφέας* (*L' Orfeo*) του Claudio Monteverdi (1567-1643), ενός συνθέτη που συνέβαλε αποφασιστικά στην τελική διαμόρφωση του είδους. Γεννημένος στην Κρεμόνα, έζησε στην Μάντοβα όπου παρουσίασε τον *Ορφέα* και την *Αριάδνη* (από την οποία σώζεται μόνο ο θρήνος της ηρωίδας) και στη Βενετία, όπου παρουσίασε τις άλλες δύο σωζόμενες όπερές του, την *Επιστροφή του Οδυσσέα στην Πατρίδα* και τη *Στέψη της Ποππαίας*.
- Την ίδια εποχή, η όπερα διαδίδεται στη Ρώμη, με βασικούς συνθέτες τον Stefano Landi (*La morte di Orfeo*, *Sant' Alessio*) και τους αδελφούς Domenico και Virgilio Mazzocchi.

Η γέννηση της όπερας στην Ιταλία

Φλωρεντία Μάντοβα, Ρώμη, Βενετία -5

Τέλος, η Βενετία γίνεται η πόλη όπου ανοίγουν πολλά δημόσια θέατρα που ανεβάζουν όπερες (με πρώτο το περίφημο θέατρο San Cassiano). Στη Βενετία, εκτός από τον Monteverdi, δημιουργούν οι συνθέτες Francesco Cavalli και –κυρίως- ο Tomaso Albinoni (*Zenobia*, *I veri amici*) και ο Antonio Vivaldi (*Ottone in villa*, *L'incoronazione di Dario*, *La fida ninfa*). Χάρη στις παραγωγές αυτών των θεάτρων η όπερα ενισχύεται και εμπλουτίζεται όχι μόνον μουσικά αλλά και σκηνικά, με εντυπωσιακά κοστούμια και φαντασμαγορικές σκηνογραφίες.

Claudio Monteverdi

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Claudio_Monteverdi.jpg

Stefano Landi

Sant' Alessio

http://en.wikipedia.org/wiki/Stefano_Landi#/media/File:Landi_sant_alessio.jpg

Tomaso Albinoni

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albinoni.jpg>

Antonio Vivaldi

<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vivaldi.jpg>

ΤΕΛΟΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΑΝΑΦΟΡΑΣ

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Μενέλαος Χριστόπουλος, Τίτλος Μαθήματος: «Είδη και Μορφές του Μουσικού Θεάτρου από το 1600 έως τον 20ό αιώνα. Ενότητα 01: Εισαγωγή: Περίοδοι της Ιστορίας της Μουσικής- Γέννηση του Μουσικού Θεάτρου».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/THE713/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει) μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

